

Dr. Abdullah Cevdet (1869- 1932)

Abdullah Cevdet, 9 Eylül 1869 tarihinde Malatya ilinin Arapkir ilçesinde dünyaya geldi. Arapkir'in ileri gelen eşrafından Üstad Ömeroğulları ailesine mensuptur. Abdullah Cevdet; şair, düşünür, çevirmen, yazar, siyasetçi, laik ve özgür düşünceyi temsil eden tarihi bir şahsiyet olup, Türk düşünce hayatında istikrarlı bir biçimde Batıcılığı savundu. Babası Hocaşâde Elhac Ömer Vasfi Efendi, Diyarbakır Birinci Tabur Kâtipliği görevinde bulundu ve ordudan emekli oldu. Dindar bir çevrede büyüyen Abdullah Cevdet, ilk eğitimini babasından ve mahalli bir camide imam olan amcasından aldı. Örgün ilköğretimini Hozat ve Arapkir'de tamamladı. Daha sonra ailesiyle birlikte Elazığ'a taşınarak Mameratü'l-aziz Askeri Rüştîyesi'ne kayıt oldu. 1885 yılında bu Rüştîye'den mezun oldu.

Abdullah Cevdet daha sonra İstanbul'a yerleşerek, 1888 yılında Kuleli Askeri Tıbbiye İdadisi'ne kayıt oldu. Bu dönemde ilk sıralar arkadaşları arasında dini eğilimi güçlü, sert mizaçlı, dinî vecîbelerine bağlı biri olarak tanındı. Kuleli Askeri Tıbbiye İdadisi çevresi daha çok "biyolojik materyalizm" düşüncelerini savunan ve mevcut yönetimin görüşlerine karşı bir kitleden oluşmaktaydı. Abdullah Cevdet kısa sürede bu çevreden etkilendi. İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin öncülerinden İbrahim Temo'nun tavsiyesi ile Felix İsnar'ın *Spiritualisme et Materialisme* başlıklı kitabını okudu. Bu eserin en önemli özelliği dini, sosyal gelişim önünde bir engel olarak görmesidir. Abdullah Cevdet bu kitabı okuduktan sonra dini sorgulamaya başladı.

Ludwig Büchner'in kaleme aldığı ve Batı'da büyük ilgi gören biyolojik materyalizm ağırlıklı *Kraft und Stoff* başlıklı kitabın bir bölümünü, halkın anlayacağı bir dille *Fizyolociya-i Tefekkür* başlığında, 1890 yılında Türkçe'ye çevirdi. *Ramazan Bahçeleri* başlıklı ilk düz yazı eserini 1891 yılında kaleme almıştır. Yine aynı yıl İslâm âlimleri ile biyolojik materyalist filozofların fikirlerini bağdaştırmaya çalışan ve felsefe ansiklopedisi niteliğinde olan *Fünûn ve Felsefe* başlıklı kitabının taslağını hazırladı. 1894 yılında biyolojik materyalizm ve beynin fonksiyonları konularını kapsayan *Dimağ ve Fizyolociya ve Hıfz-ı Sıhhat-i Dimâğ ve Melekât-ı Akliyye* başlıklı kitaplarını yayımladı. Yine aynı konular kapsamında *Resimli Kitap, Maârif, Musavver Cihan* dergilerinde yazdı.

Öğrencilik yıllarında şiir ve düz yazılar yazmaya başlayan Abdullah Cevdet, bu dönem "Ömer Cevdet" takma adını kullandı. Yine bu dönemde Hz. Peygambere bir Naat-ı Şerif' de (Peygamberleri ve din büyüklerini öven şiirler) yazdı. Abdülhâk Hamid'e büyük hayranlık duyan Abdullah Cevdet, onu Çamlıca'da köşkünde ziyaret etti ve onu yaşayan en büyük şair olarak nitelendirdi. Abdülhâk Hamid'in de yüreklendirmesi ile kendi şiirlerini toparlayıp kitaplar halinde yayımladı. İlk şiir kitabı, 1890 yılında yayımlanan *Hiç* başlıklı kitap olup, daha sonra aynı yıl *Türbe-yi Masumiyet*, 1891 yılında *Tuluat*, 1894 yılında *Masumiyet* başlıklı şiir kitapları yayımlandı.

Abdullah Cevdet'in edebi anlayışında Menemenlizâde Tahir'in izleri görülmektedir. Byron, André Chénier, Le Moynac, Lamartine, Musset, Françoise Coppée, Shakespeare, Daubés, Letourneau, Karl Vogt, Ernest Haeckel, Spencer etkilendiği Batı'lı düşünür ve yazarlardan, Ömer Hayyam, Rezaizade Mahmud Ekrem, Namık Kemal, Halit Ziya ve Abdülhâk Hamid gibi Türk düşünür ve yazarlardan etkilendiği bilinmektedir.

Abdullah Cevdet Tıbbiye İdadisi'nde, İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin kurucu liderlerinden Hüseyinzâde Ali, Bahaeddin Şakir, İbrahim Temo, Doktor Nazım, ünlü filozof Rıza Tevfik ile tanıştı. Dr. Abdullah Cevdet, Hikmet Emin, Mehmed Reşid Şahingiray, İbrahim Temo, İshak Sükûti bir araya gelerek, Fransız Devrimi'nin 100. yıldönümünde 3 Haziran 1889 tarihi gecesi, okulun arkasında bulunan bir kömürlükte ışsız bir ortamda toplandı ve İstibdat yönetimine karşı İttihad-ı Osmanî Cemiyeti'ni kurdular. Bu Cemiyet daha sonra İttihad ve Terakki Cemiyeti adını aldı.

Dr. Abdullah Cevdet'in ders başarı grafiği yüksekti ve sınıf 27. oldu. 1894 yılı Temmuz ayında Mekteb-i Tıbbiyye'den olaylı bir şekilde mezun oldu. Siyasî faaliyetlerinden dolayı okul idaresince bir kaç kez gözaltına alındı, ancak yargılanmadan irâde-i seniyye (padişah emri) ile serbest bırakıldı. Meslek hayatına, Haydarpaşa Hastahanesi'nde göz doktoru olan Dr. Diran Acemyan'ın asistanı olarak başladı. 1894 yılında kolera salgını mücadelesinde, geçici görevle Diyarbakir'e gönderildi. Meslek hayatına atıldıktan sonra da İttihâd-ı Osmânî Cemiyeti'nin genişlemesi için çalışmalarını sürdürdü. İçlerinde Ziya Gökalp'in de bulunduğu önemli isimleri cemiyete üye olarak mensup etmeyi başardı. 1894 yılında *Kolera* başlıklı eserini ve Büchner'in *Natur und Geist* başlıklı eserini tercüme ederek *Goril* başlığı altında yayımladı. 1895 yılında Schiller'in *Guillaume Tell* başlıklı eserini Türkçe'ye çevirdi, bu esere yazdığı "Önsöz" de halkı ve aydınları İstibdat yönetimine karşı harekete çağırırdı. Bu önsöz daha sonra Jön Türk çevresinde büyük yankı uyandırdı.

Dr. Abdullah Cevdet, geçici görevini tamamladıktan sonra İstanbul'a döndüğünde, Ermeni olaylarından dolayı gergin bir siyasî ortama girdi. Ermeni olaylarına karşı suskun kalmayan İttihâd-ı Osmânî Cemiyeti Ermeni olaylarına karşı tepkisini, Dr. Abdullah Cevdet'in kaleme aldığı bir beyannâme ile gösterdi. Bunun üzerine Dr. Abdullah Cevdet görevinden alınarak, Adapazarı Redif Taburu Tabibliğine tayin edildi. Fakat burada göreve başlayamadan hakkında açılan bir soruşturma sonucunda "Erbab-ı Fesad" dan (kargaşalık çıkarıcı) olduğu gerekçesi ile otuz üç arkadaşı ile beraber Meclis-i Vükelâ kararı ile 1896 yılı Ocak ayında Trablusgarp'a sürgün edildi. Kale zindanında bir süre tutulduktan sonra Vali Vekili Recep Paşa'nın yardımcısı Şevket Bey'in çabaları sonucu kalede serbest dolaşımına izin verildi. Bir süre sonra irâde-i seniyye ile Trablusgarp sınırları içinden çıkmamak koşulu ile Trablusgarp Askeri Hastanesi göz hekimliğine tayin edildi. Diğer taraftan aktif siyasete devam etti.

İttihat ve Terakkî Cemiyeti kısa sürede genişleyerek ülkenin önemli merkezlerinde şubeler kurdu. Dr. Abdullah Cevdet, Şevket Bey tarafından kurulan yedi numaralı İttihat ve Terakkî Şubesi'nin Trablusgarp şubesine üye oldu. İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nden ve Avrupa'da bulunan Ahmed Rıza ve Mizancı Murad ile Trablusgarp şubesi adına gizlice iletişimde bulundu. "Bir Kürd" takma ismini kullanarak *Mechveret Supplément Français*, *Mizan*, *Meşveret* dergilerine imzasız yazılar gönderdi. Bu sırada aynı hastanede çalışan Süleyman Kadara isminde bir doktor, sürdürdüğü bu gizli faaliyetleri Saray'a ihbar etti. Bunun üzerine Trablusgarp'dan Fizan'a sürülmesi gereği kararı çıktı. Dr. Abdullah Cevdet, sürgün haberini öğrenir öğrenmez yelkenli bir gemi ile 1897 yılında Tunus'a kaçtı. Bu arada Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde Ahmet Rıza ve Ali Şefkat Bey'in çabaları ile Jön Türk hareketi oluştu. Dr. Abdullah Cevdet de Tunus'tan Paris'e geçerek Jön Türklere katıldı.

Burada İttihat ve Terakkî Cemiyeti üyeleri arasında bir yol ayrımı oluştu ve Cemiyet iki gruba ayrıldı. Bir grubun lideri olan Mizancı Murad, Contrexéville şehrinde Serhafiye Ahmed Celâleddin Paşa ile bir anlaşma imzalayarak İstanbul'a döndü. Ahmed Rıza'nın liderliğinde, aralarında Tunalı Hilmi ve İshak Sükûti'nin de bulunduğu diğer grup, söz konusu anlaşmayı kabul etmeyerek Cenevre'de toplandı. Dr. Abdullah Cevdet, Eylül 1897 tarihinde Cenevre'de yeniden kurulan merkez komitesine girdi.

Cenevre'de geniş bir çevreyle karşılaşan Dr. Abdullah Cevdet, Tunalı Hilmi ve İshak Sükûti ile beraber ilk sayısı 1 Aralık 1897 yılında yayımlanan *Osmanlı* dergisinin, kurucu idarecisi ve derginin başyazarı oldu. Bu dergi aracılığı ile İstanbul yönetimine karşı muhalefet olan yazılar yazdı. II. Abdülhamid'in, dinî görevlerini yerine getirmediği için gerçek bir halife olmadığını ileri sürdü. Bu konuda Şâkir Hoca'nın fetvalarını derleyerek *Fetâvâ-yı Şerîfe* ve *Mahkeme-i Kübrâ* başlıklı risâlelerini yayımlandı. İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin diğer yayın organları olan Romanya'da *Sadâ-yı Millet*, Mısır'da *Kânûn-ı Esâsî*, Cenevre ve Londra'da *Kürdistan* dergilerine "Bir Kürd" takma ismi ile yazılar yazdı. 1897 yılında

Fünun ve Felsefe başlıklı eserini, şiirlerini topladığı *Kahriyat* başlıklı eserini, Shakespeare'in *Ode* başlıklı eserini tercüme ederek yayımladı. Alfeifi'nin *Della Trannide* başlıklı eserini tercüme ederek *İstibdat* başlığı ile yayımladı. Oldukça yankı uyandıran *Guillaume Tell* yazdığı Önsöz'ü 1898 yılında risâle olarak *İki Emel* başlığı ile yayımlandı.

1898 yılında Cenevre'den Almanya'ya geçti. Fakat hakaret içerikli olduğu öne sürülen, Abdülhamit'e gönderdiği bir kartpostal yüzünden Almanya'dan sınır dışı edilmesi istendi ve buradan sınır dışı edildi. 1898 yılında *Osmanlı* dergisine maddi destek sağlayanlar ya padişah korkusundan, ya da padişah ile anlaşarak dergiye desteği kesti ve derginin bütçesi oldukça zora girdi. Bu durumda Abdullah Cevdet, Tunalı Hilmi ve İshak Sükûtî padişah aleyhine yazı yazmamak karşılığında Saray ile bir pazarlık yaptı. Pazarlığa göre her biri 1500 Frank para aldı. Ayrıca hayatlarının sonuna kadar 12 altın aylık ödeneğe bağlandılar. Bundan sonra Dr. Abdullah Cevdet Paris'e gitti. Aldığı aylığı önceleri Cemiyet'e gönderdi fakat daha sonra göndermeyi kesti ve şahsi davrandığı gerekçesi ile dernek arkadaşları tarafından tenkit edildi. Burada daha çok cumhuriyet ve halk üzerine yazılar yazdı, muhalefet yazılarına bir süre ara verse de dergiye gizlice yazı göndermeye devam etti. Paris sefiri Münir Paşa bu durumu fark ederek Saray'a bildirdi ve aylık ödeneği kesildi.

1899 yılında Saray ile pazarlık yenilendi. Sözleşmeye göre Dr. Abdullah Cevdet, Viyana Büyükelçiliği resmi doktorluğa getirildi ve yıllık 15.000 Frank Saray'dan ödeme aldı. Bu dönem Gustave Le Bon'un "Cumhur Ruhı" kuramını nakleden yazılar yazdı. Daha çok şiire ağırlık verdi ve sembolist şiir çevresinin ilgisini çeken şiir kitapları yayımladı. 1899 yılında *Chillon Mahpusu* başlıklı eseri tercüme etti. 1900 yılında *Memoire Presentee au Congres International de l'Education*, 1901 yılında *La Lyre Turque*, 1902 yılında *Hamlet*, 1903 yılında *Les Quatre Trains Maudits es Les Âmes Orpheline*, *İctihad*, *Hükümdar* ve *Edebiyat*, 1900, 1903 ve 1913 yıllarında Le Bonn'dan *Ruh'ül Akvam*'ın tercümesini yayımladı. Uzmanlık alanı dışında yazı yazmayacağına dair anlaşma imzalayan Dr. Abdullah Cevdet, anlaşmaya yine uymadı ve Osmanlı dergisine gizli gizli yazı göndermeye devam etti. Bu durumu fark eden Viyana elçisi Mahmud Nedim Bey'in eleştirisine maruz kalınca aralarında çıkan tartışma sonucu Nedim Bey Büyükelçilik polisine başvurdu. Parlemerter Pernerstorfer'in, Dr. Abdullah Cevdet lehine çabaları sonuç vermedi ve 17 Eylül 1903 tarihinde Avusturya hükümeti tarafından ülkeden sınır dışı edildi. Pressburg'a geçerek II. Abdülhamit'ten af istedi, fakat olumsuz cevap aldı. Cemiyet'ten burada bulunan Ahmed Rıza ve arkadaşları, 1899 yılında Saray tarafından teklif edilen görevi kabul ettiği için onu ihanetle suçladı ve aralarına almadılar. Dr. Abdullah Cevdet'te Cenevre'ye geçti. Burada Edhem Nuri ile beraber *Osmanlı* dergisini yayımladılar. Cenevre'de 1904 yılı Mart ayında "Osmanlı İttihat ve İnkılap Cemiyeti" ni kurdular. Yine aynı yıl Ahmed Celâleddin Paşa'nın maddi destekleri ile *İctihad* dergisini kurmuştur. *İctihad* dergisi içerik bakımından ansiklopedist bir dergi olup, on altı sayfası Türkçe on altı sayfası da yabancı dillerde yayımlandı. Siyasetten daha çok kültürel konulara ağırlık verildi. Bu derginin Türk kültür hayatında önemli bir yeri vardır ve İttihatçı hareket tarafından çıkarılan dergiler içinde en eşsiz olanıdır.

Dr. Abdullah Cevdet, bir saray casusu olan Abdülhalim Hikmet'in hazırladığı II. Abdülhamit ve devlet adamları hakkında çirkin ifadeler içeren *Bir Rüya* başlıklı kitabı yayımladığı için 1904 yılında İsviçre'den de sınır dışı edildi. *Osmanlı* dergisi kapatıldı. *İctihad* dergisinin idaresini Hüseyin Tosun devir aldı. 1905 yılı Ocak ayında İstanbul'da gıyabî yargılanarak ömür boyu kalebentlik cezası aldı. 1905 yılı Eylül ayında Mısır'a geçti ve burada *İctihad* dergisini yayımlamaya devam etti. Dergide Osmanlı hanedanına gerek kalmadığına dair yazılar yazdı. Jön Türkler ve tüm İttihatçılar da dâhil olmak üzere bu yazılar büyük tepki topladı.

1900 yılında *Ey Zillullah! Sana*, 1904 yılında Daubrause'nin *Musiki ve Tedavi* eseri tercümesi *Macbeth*, *Julius Caesar*

tercümelerini, *Kahriyat II*, 1905 yılında *Kafkasya'da Müslümanlara Beyanname*, 1908 yılında R. Dozy'nin *Essai sur l'histoire de l'Islamisme* başlıklı eserini *İslamiyet Tarihi* başlığı ile tercüme ederek, 1909 yılında Emile Boutmy'nin *Essai d'une Psychologie du Peuple Anglais* başlıklı eserinin *İngiliz Kavimi* başlığı ile çevirisini ve *Yaşamak Korkusu* başlıklı eserleri yayımladı. Dozy'nin *İslam Tarihi* başlıklı tercümesinde Hz. Peygamber'in hayatını hastalıklı bir psikoloji ile açıklamaya çalışması, din düşmanı olarak tanınmasına neden oldu ve bu kitap üzerine pek çok eleştiri kitabı kaleme alındı. *Sırât-ı Müstakîm* dergisinde yayımlanan, Manastırlı İsmail Hakkı'nın kaleme aldığı yirmi yedi bölümden oluşan *Târîh-i İslâmiyyet* başlıklı makaleler, 1908 yılında İsmail Fenni'nin kaleme aldığı *İzâle-i Şükûk* bu eleştiri yazılarının en önemlileridir. Bu kitabın kaldırılması için Şeyhülislam kapısına sayısız müracaat yapıldı. Nihayetinde İbrahim Hakkı Paşa idaresinde Bakanlar Kurulu, 17 Şubat 1910 tarihinde bu kitabı yasakladı ve hâlihazırda bulunan nüshaların toplanarak, Galata Köprüsü'nden denize atılması kararı alındı.

Dr. Abdullah Cevdet, 1910 yılının sonlarına doğru İstanbul'a döndü. Burada bir taraftan "dinci" muhalefetin tepkisi, diğer taraftan İttihatçıların ona ilgisiz tavrı ile karşılaştı. Dozy'nin *İslamiyet Tarihi* başlıklı eserini tercüme edip, yayımlaması ile beraber din adamları ve İslamcılarla arasında bitip tükenmek bilmeyen bir tartışma başladı. Lideri olduğu İttihatçı hareket içinde Meşrutiyet sonrası ilgi görmemesinin nedeni olarak; en yakın arkadaşlarını bile kırmaktan çekinmemesi, çok geçimsiz olması, para konusunda aşırı tutumlu olması, vefa duygusunun zayıf olması gösterilmektedir. İttihat ve Terakki iktidarının ona yüz dönmesi üzerine muhalefet tarafına geçen Dr. Abdullah Cevdet yeri geldiğinde İslamcılarla da işbirliği yaptı II. Meşrutiyet sonrası siyasi faaliyetlerini Osmanlı Demokrat Fırkası'nın ikinci başkanı olarak sürdürdü. Osmanlı Demokrat Fırkası'nın yayın organı olan *Selâmet-i Umûmiyye*, *Âzad ve Türkiye*, *Genç Türk* gibi gazete ve dergilerde yazılar yazdı.

1911 yılında "İçtihat Evi"ni kurdu. *İctihad* dergisini 24. Sayısından itibaren burada yayımlamaya devam etti. Kılıçzâde Hakkı ve Celâl Nuri gibi Batıcı ve biyolojik materyalist düşünceyi benimseyen birçok Osmanlı yazarı bu dergi etrafında toplandı. Dergi din aleyhine yayımladığı makaleler dolayısı ile birçok kez kapatıldı. Kapatıldıktan sonra *Cehd*, *İşhad*, *İştihad*", *Âlem-i Ticâret* ve *Sanâyi* gibi farklı isimlerle yayın sürecine devam etti. 1913 yılında 59. Sayısı *Cehd* başlığı ile yayımlandı. Daha sonra 16 Ekim 1913 tarihinde Dîvân-ı Harb-i Örfî tarafından alınan bir kararla, adı ne olursa olsun çıkartılan dergilerin toplatılması kararı alındı. *İctihad* dergisi kesin olarak 30 Aralık 1913 yılında sıkıyönetimce kapatıldı. Dr. Abdullah Cevdet üzerinde artan baskılar nedeni ile yeniden İsviçre'ye giderek burada bulunan muhaliflere katılmayı planladı. 27 Eylül 1912 tarihinde İsviçre'ye başvuruda bulundu, fakat İsviçre'den daha önce sınır dışı edildiğinden dolayı müracaatı reddedildi. İktidar ile ilişkilerini daha ılımlı tutmaya çalıştı ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yayın organı olan *Hak* gazetesinde başyazarlık yaptı. Fakat bu çabaları olumlu sonuç vermedi. Mevcut iktidarı eleştirmekten vazgeçmedi.

Dr. Abdullah Cevdet, İstanbul'a döndükten sonra 1913 yılında Weber'in *Asırların Panaromasi*'nin çevirisini, Gustave Le Bonn'un *Les Aphorismos des Temps Presents* başlıklı eserini *Asrımızın Nususu Felsefesi* başlığı ile çevirisini *Fenn-i Ruh* başlıklı eserini yayımlamıştır. 1914 yılında Rıza Tevfik ile birlikte Ömer Hayyam'ın *Rubaiyyat* başlıklı eserini çevirip yayımlamıştır. Gustave Le Bonn'dan *Enseignement Psychologique de la Guerre Europeene* başlıklı eserini *Avrupa Harbi'nden Alınan Psikolociyâî Dersler* başlığı ile tercüme etmiştir. 1917 yılında Shakespeare'in *Kral Lear* ve *Antuan ve Kleopatra* başlıklı eserini tercüme ederek yayınladı.

Balkan Savaşı sonrası *İctihad* dergisi kurucuları arasında bir görüş ayrılığı sivrildi. Dr. Abdullah Cevdet, Batı'nın her yönü ile model alınmasını, Batı ile aynılaşmayı savunurken, Celâl Nuri bu görüşe karşı çıktı ve öz değerlerin korunması

gerektiğini öne sürerek kısmi Batıcılığı savundu. Bu görüş ayrılığı sonucu “tam Batıcılar” ve “kısmi Batıcılar” olarak iki grup oluştu. Dr. Abdullah Cevdet tam Batıcıların lideri oldu. Dr. Abdullah Cevdet iktidarı eleştirirken dozu kaçırdı ve ölümle tehdit edildi. Bunun üzerine İctihad dergisi son sayısını 13 Şubat 1915 tarihinde çıkardı ve kapandı. Bundan sonra bir süre sessiz kalan Dr. Abdullah Cevdet 1918 yılında imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması’ndan sonra yeniden muhalif yazılara devam etti. İktidam gazetesinde imzasız yazılar yazdı fakat İttihatçıların durumu haber alması üzerine yazmayı kesti. 1 Kasım 1918 tarihinde İctihad dergisinin 128. sayısını İştihad adı ile yayımlandı. Bu dönem dergide, Batıcılıktan çok İttihatçı aleyhtarı muhalefet yazılar ağırlıkta oldu. Türkçe, Serbestî, Yeni İstanbul gazetelerinde de muhalefet yazılar yazdı. İngiliz Muhipleri Cemiyeti’nin kurucuları arasında yer aldı ve tüzük taslağını hazırladı. Fakat daha sonra üye olmadı. Bu durum yine de muhaliflerce aleyhine kullanıldı. İngilizlerle iş birliği içinde olan Kürt Teâlî Cemiyeti’nde de önemli görevler aldı. Etnik ayrımcılığa karşı çizgisini koruyarak, *Roj-ı Kürd*, *Hetav-ı Kürd* ve *Jin* dergi ve gazetelerinde de kendi görüşlerini savunan yazılar yazdı.

30 Mart 1919 tarihinde Sıhhiye Umum Müdürü olarak atandı. İctihad dergisinde dini küçümseyen yazılarından dolayı bu görevden alındı. Hürriyet ve İtilaf hükümetince 25 Mayıs 1920 tarihinde bu görevine yeniden tayin edildi fakat beş ay sonra geri görevden alındı. İctihad dergisinin 132. sayısında yayımlanan “Yara ve Tuz” başlıklı makalede “salâtin sûret-i mütezeyyifânede zikri” nedeni ile dergi, 10 Mart 1919 tarihinde yeniden kapatıldı. Bunun üzerine dergi 139. sayısını ancak Kasım 1921 tarihinde çıkarabildi. Bu arada *Yirminci Asır* gazetesinin kuruluşuna öncülük ederek, bu gazetede yazılar yazdı. 1 Mart 1922 tarihinde İctihad dergisinin 144. sayısında İslamiyet’in yerine “Bahâî” liği yeni bir din olarak önerdi ve bunun üzerine hakkında yeni bir dava daha açıldı. 20 Nisan 1922 tarihinde iki yıl hapis cezası aldı. Daha sonra dava temyizce bozuldu. Bu dava 30 Aralık 1926 tarihinde, “Peygamberlere kötü ifade kullanma” ile ilgili maddenin Ceza kanunundan çıkarılması üzerine düştü.

23 Kasım 1922 tarihinde İctihad dergisinin 150. sayısını çıkarttı. Cumhuriyet dönemi yazıları daha çok Kurtuluş Savaşı’nı öven ve yeni yönetimi öven yazılar oldu. Fakat Kurtuluş Savaşı sonrası Mütareke döneminde İngiliz Muhipleri Cemiyeti’nin bildirgesini imzalamış olması işgal kuvvetleri ile olan ilişkileri nedeni ile Âlî Karar Hey’eti tarafından devlet hizmetine alınmasını yasaklandı. Bu duruma yaptığı itiraz kabul edilmedi. Aralık 1924 tarihinde Elazığ milletvekilliği boşaldığı sırada Mustafa Kemal Atatürk tarafından Ankara’ya çağrıldı. Fakat bu imkânı iyi değerlendiremedi. Atatürk iyi bir İctihad dergisi okuruydu. Dr. Abdullah Cevdet’in din karşıtı yazıları, 1920 yılından itibaren nüfus politikası hakkında ileriye sürdüğü görüşleri, “Avrupa’dan damızlık adam celbi” gibi düşünceleri dolayısı ile milletvekilliği söylentileri boş çıktı. 1923-1932 yıllarında Dr. Abdullah Cevdet’in savunduğu kadın hakları, laiklik, Latin alfabesi gibi Batıcı adımlar ülkede uygulanmaya başladı fakat Dr. Abdullah Cevdet bunların yürürlüğe girişinde görev almadı.

Bundan sonra tüm çalışmalarını tamamen İctihad dergisine yoğunlaştırdı. Bunun yanında bir bölümü devlet yayını olarak basılan önemli biyolojik materyalist eserler yayımladı. 1921 yılında Le Bon tercümeleriyle *Dilmestî-i Mevlânâ*, 1924 yılında Gustave Le Bonn’un *Hier et Demain* başlıklı eserini *Dün ve Yarın* başlığı ile *Psychologie des Foules* başlıklı eserini *İlm-i Ruh-ı İctimaî* başlığı ile yayımladı. Baron Motom’un *L’Oeuvre de Gustave Le Bonn*, başlıklı eserini, Voltaire’in *Râhib Meslier’nin Vasiyetnâmesi Hakkında* başlıklı eserini tercüme ederek yayımladı. 1915 yılında tercüme ettiği Novicow’un *Harp ve Sözde İyilikler* başlıklı eserini 1925 yılında yayımladı. 1926 yılında Ömer Beyse’nin *Amerika Tıbbiye Usûlleri* başlıklı eserini, Jean Marie Guyau’nun *Terbiye ve Veraset* başlıklı eserini, Rahip Meslier’in *Le Bonn Sens* başlıklı eserini *Akl-ı Selim* başlığı ile yayımladı. İlk baskısı 1914’te yapılan *Rubâiyyât-ı Ömer Hayyâm ve Türkçe’ye Tercümeleri’ni* 1926 yılında yayımladı. 1929 Yılında Guyau’nun *Bir Filozofun Şiirleri* başlıklı eserini, 1931 yılında Le Bonn’un *Ameli Ruhiyat’ı* başlıklı eserini tercüme ederek yayımladı.

Dr. Abdullah Cevdet, İctihad Evi'nde geçirdiği kalp krizi sonucu, 29 Kasım 1932 tarihinde 63 yaşında hayata gözlerini yumdu. İctihad dergisinin 358. sayısı son sayısı oldu. Hayatı muhalefet ve macera ile geçen Dr. Abdullah Cevdet'in cenaze namazının kılınıp kılınmaması konusunda tartışmalar olmuştur. Dr. Abdullah Cevdet siyaset, felsefe, tıp ve sosyoloji alanlarında 70'den fazla eserin yazarlığını ve tercümanlığını yaptı. Tercüme eserlerinin sayısı otuzu, telif eserlerinin sayısı kırk altıdır. Siyaset ve kültür tarihimizde önemli bir yere sahip olan Dr. Abdullah Cevdet, "Batıcılık" düşüncesi ile cumhuriyete ışık tutmuştur.

Yunus Emre TANSÜ

KAYNAKÇA

ABDULLAH CEVDET, "Merhumun Hayatına Ait Birkaç Not", **İctihad**, 1932, S.358, 5898-5899.

BERKES, Niyazi, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Doğu Batı Yayınları, İstanbul, 1978.

BERKES, Niyazi, **Türk Düşününde Batı Sorunu**, Bilgi Yayınları, İstanbul, 1975.

BÜRHAN SAHİR "İctihad Ölmedi" **İctihad**, S.358, 1932, 5900-5901.

FİLORİNALI NAZIM, "Tabutu Başında", **İctihad**, S.358, 1932, s.5894.

FUAT HULUSİ, " Abdullah Cevdet ve Ölüm", **İctihad**, 5/17 Kasım 1908, s. 318-320

HANİOĞLU, M. Şükrü, **Türkiye'nin Modernleşmesi ve Bu Hareketin Öncüleri Olan Türk Düşünürleri**, Ankara, 1963.

HANİOĞLU, M. Şükrü, **Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi**, İstanbul, 1981.

HANİOĞLU, M. Şükrü, **Preparation for a Revolution, The Young Turks, 1902-1908**, Oxford University Press, Oxford, 2001.

HANİOĞLU, M. Şükrü, **Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.

HANİOĞLU, M. Şükrü, "Garbcılar: Their Attitudes Toward Religion and Their Impact on the Official Ideology of the Turkish Republic", **Studia Islamica**, S.86, 1997, 133-158.

IŞIN, Ekrem , "Abdullah Cevdet'in Cumhuriyet Adab-ı-Muşafereği", **Tarih ve Toplum**, S. 48, (Aralık), 1987, s. 330-340.

İNAL, Mahmut Kemal, **Son Asır Türk Şairleri**, İstanbul, 1969.

KURAN, Ahmet Bedevi, **İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler**, İstanbul, 1945.

LEWİS, Bernard, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Çev.: Metin Kıratlı, Ankara, 1991.

MARDİN, Şerif, **Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993.

TANSÜ Yunus Emre, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Batıcı Düşünce Çerçevesinde Dr. Abdullah Cevdet ve İctihad Dergisi", **Tarih ve Gelecek Dergisi**, C.4, S. 1, 2018, s. 113-142.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, Ülken Yayınları, İstanbul, 1994.

19/09/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/dr-abdullah-cevdet-1869-1932/?pdf=3241> adresinden erişilmiştir